

7

Sözlü Çeviride Stratejiler

Sözlü Çeviri süreci, birçok badirelerle ve risklerle dolu bir süreçtir. Çevirmenin, hem kendi iç dinamiklerinden hem de dışında kalan etmenlerden kaynaklanabilecek sorunlar, çeviri sürecinde aksamalara neden olabilir. Çevirmenin, bu aksamaları kendi gücüyle ve iradesiyle en aza indirgeyebilme bilgi ve becerisine sahip olması da gerekir. Stratejiler, çeviride aksamaya neden olabilecek sorunları ve olumsuzlukları engellemek ya da telafi etmek üzere geliştirilmiş taktikleri içeren güçlükleri engelleme ya da güçlüklerle başa çıkma yollarıdır. Her sözlü çeviri türü için ortak stratejiler olabildiği gibi, farklı stratejiler de bulunmaktadır.

7.1. Güçlükleri Engelleme Stratejisi

Güçlükler ortaya çıkmadan bunları engellemek, ancak eğitim ve çok sayıda alıştırma ve uygulama ile mümkündür. Sözlü çeviride konu alanı ve terim bilgisinin dışında birçok bilgi ve beceriye ge-

reksinin olduğu önceki bölümlerde vurgulanmıştı. Çeviriye geçmeden önce zihinsel altyapının oluşturulması, çeviri sırasında karşılaşılabilecek sorunlarla baş etmede kullanılacak taktiklerin geliştirilmesini olanaklı kılar. Alt yapı için gölge alıştırması, bellek alıştırmaları, dinleme /konuşma aralığının ayarlanması alıştırması, bilgiyi zihinsel tespit alıştırması yanı sıra zihinsel güçlükleri engelleyici olarak kabin arkadaşı ile yardımlaşma ve bilgiyi not alma gibi taktikler yarar sağlayabilir. Burada, çok geniş eğitim alanını kapsayacak sözlü çeviri alıştırmasından birkaç ön çalışmanın işlevlerine değinilmektedir.

• *Gölge alıştırması ile ikili ve çoklu görev stratejileri geliştirme*

Dinleme ve konuşma edimlerinin sözlü çeviride gerektiği biçimiyle ve aynı anda gerçekleştirilmesi, belirli bir becerinin kazanılmasını gerektirir. Bunun için ilk adım, beyinde ikili görev bağlantılarının kurulması ile olur. İkili görev bağlantısı için ilk adım, konuşmacının sözlerini gölge gibi takip ederek aynen tekrarlama alıştırması ile atılabilir. Başlangıç aşamasındaki bu sessel takip, beceri kazandıktan sonra, yerini anlamlandırarak takip alıştırmasına bırakmalıdır. Daha sonra öğrenci, duyduğunu anlayarak ve anlamlandırarak gölge gibi takip edebilmelidir. Bir sonraki aşamada bunları yaparken, bir yandan da başka bir metni sessiz okuma yaparak ve anlayarak okuyabilmeli, belli bir anlam bütünü oluşturacak kadar ilerledikten sonra her iki metinden sorulan sorulara yanıt verebilmelidir. Daha ileriki bir aşamada bu son alıştırma, bir de el çalışması eklenebilir; örneğin kulağına gelen metni gölge gibi tekrarlarken ve aynı anda başka bir metni sessiz okurken, duyduğu sayısal değerleri kâğıda not edebilir ya da sessiz okumak yerine kâğıda gittikçe zorlaşan sayı dizilerini, diyelim ki 98'den geriye dörder dörder sayarak yazabilir ya da bir resmi aynen çizme ça-

lışması yapabilir. Bu tür çalışmalara çoklu görev stratejileri denir; yani, beyin hemen hemen aynı anda, okuma, dinleme, yazma, konuşma, çeviri, birden fazla şeye odaklanma gibi ikiden fazla edimi, sözlü çeviri için gereken edinç düzeyinde gerçekleştirmeye alışkanlık geliştirir. İlk anda zor gibi görünen bu alıştırmalar, sadece başlangıç düzeyi çalışmalardır ve altyapı zihinsel becerilerinden sadece bir kısmını oluşturur. Görüldüğü gibi, çoklu görev stratejilerinin kazanılması sırasında, da gölge alıştırması yararlı olmaktadır; ancak bu alıştırma, aynen tekrar alıştırması olduğundan ve üretim söz konusu olmadığından, alıştırma süresi fazla abartılmamalıdır (Bkz. Doğan 2003a). Zihinsel üretim çalışmaları, tüm kitapta çeşitli vesilelerle ifade bulduğu üzere, edimbilimsel çalışmalar da dâhil olmak üzere çok geniş bir konu alanını kapsamaktadır.

• *Bellek kapasitesinin birim içeriğini artırma*

Kısa süreli belleğin, en fazla 20 saniye canlı kalabilen 7 ± 2 birimlik kapasitesi olduğunu daha önce ifade etmiştik. Yapılan araştırmalar, bu birim sayısında değişiklik yapılamadığını, ancak bu birimlerin her birine düşen bilgi miktarında genişleme kaydedilerek belleğin daha fazla bilgiyi kapsamına almasının sağlanabildiğini göstermektedir. Nitekim ilk yapılan araştırmalarda, her birim bir sayıya ya da harfe karşılık gelirken, daha sonra sayı ya da harf dizileri kullanılmıştır. Bellek destekleyici tekniklerin ortaya çıkmasından sonra zihinsel devir, imgeleme ve anlamlandırma çalışmalarının katkısıyla kapasite hem süre olarak hem de saklanan bilgi miktarı olarak daha verimli kullanılmaya başlanmıştır. Buna ek olarak, konu hakkında bilgilenme; dünya bilgisini, dilsel, dildışı, metinsel öğeleri kullanabilme becerisi; dikkatin yönetimi, dikkati istenen noktaya ya da aynı anda farklı şeylere odaklayabilme bece-

risi gibi bilgi ve beceriler, birim içeriğini arttırma işleminin gerçekleştirilmesinde çok önemli rol oynar.

- *Dinleme-konuşma aralığını ayarlama*

Bu aralık, çevirmenin söyleneni kavrama ile erek dilde metni yeniden oluşturma arasındaki zaman farkıdır. Gile, bunu kulak-ses aralığı (ear-voice span) olarak tanımlamıştır (1995:95). Çevirmen, çeviri sırasında konuşmacının sözlerini hemen ardından çevirmeye çalışabilir, yani "yakından takip edebilir", böylece uzun cümle ile karşılaşma tehlikesine karşı kendisini sağlama alabilir. Bu taktik onun kısa süreli belleğini fazla zorlamamasını sağlar. Ancak, yakın takip riskli bir iştir; çünkü çevirmen, anlamı kaçırabilir ya da kendini, kendi kurduğu tamamlaması güç erek dil cümlelerinin içinde kaybedebilir. Çevirmen, ayrıca, konuşmacıyı daha iyi anlayabilmek için "uzaktan takip", yani konuşmacıdan biraz geri kalarak çevirme yolunu da seçebilir. Bu taktik, söyleneni daha iyi anlayabilmek için kullanılır. Ancak, bu da risk taşır çünkü çevirmen kendini iyi ayarlayamazsa, kısa süreli belleği aşırı yüklenebilir ve söylenen şeylerin çoğunu unutabilir. Bu aralığın istendiği zaman dar, istendiği zaman geniş tutulması ve ayarlanmanın iyi yapılabilmesi, yeterince alıştırmaya ve deneyim kazanmaya bağlıdır.

- *Bilgiyi not alma ya da zihinsel tespit etme*

Ardıl çeviride not almanın ne kadar önemli olduğu bilinmektedir. Andaş çeviri sırasında da, not alma becerisini geliştirmiş olmak, büyük kolaylıklar sağlar. Ancak, ardıl çeviride not alma teknikleri, başlı başına bir eğitim konusudur. Çevirmen, dikkatini konuşmanın içeriğine çok iyi odaklayabilmeli, bütünü ve o bütünü oluşturu-

ran parçaları konuşmacıyı dinlerken belirleyebilmeli, bunların bir bölümünü, zihinsel harita ya da şemalara dökülebilmeli, diğer bölümünü elindeki defterine not almalıdır. Not alırken abartıp her söyleneni not etmek yerine o fikri hatırlatacak ufak bir ipucu işareti çizmek, sadece sayı ve akılda tutması zor kuruluş isimlerini not almak, diğer bilgi bölümünü bağlantılarıyla akılda tutmak daha iyi bir sonuç vermektedir. Örneğin, çevirmen bir bölümü çevirirken, gelmekte olan yeni bilgilerin bir bölümünü önündeki kâğıda küçük hatırlatıcı işaretler halinde yazabilir. Bu bilgiler sayı, tarih ya da isim olabildiği gibi fikirler de olabilir. Konuşmacı, bir şeyin olumsuz bir yanından bahsetmişse bunu unutmamak için bir eksi işareti yeterlidir.

Diğer bir yol ise, aynı işlemin zihinsel olarak gerçekleştirilmesidir. Gelen bilgiyi çevirmen, önünde gördüğü herhangi bir nesnenin, örneğin mikrofونun, sandalyenin ya da su şişesinin üstüne zihinsel olarak asabilir ve yeri gelince oraya tespit ederek unutulmaktan koruduğu bilgiyi, diğer dilden izleyiciye aktarır. Bu taktikler, her iki çeviri türü için de geçerlidir.

• *Kabin arkadaşından yardım alma*

Yoğun bilgi akışının bulunduğu konuşmalarda çevirmen, dikkatini tüm değişkenlere ayrı ayrı odaklayamayabilir. Kabin arkadaşı, böyle durumlar için tetikte bulunmalıdır; bir yandan çeviri yapmakta olan çevirmeni izlerlerken bir yandan da konuşmacının sözleri içinden güçlük yaratacak noktaları, tarihleri, sayıları, terimleri, isimleri çeviri yapmakta olan arkadaşının kolay okuyabileceği biçimde not edebilir. Bu nedenle kabinde uyumlu bir arkadaşlık çok önemlidir. Çevirmenler birbirlerini tanıyarak, zorlanabilecekleri ya da zorlanmayacakları noktaları iyi bilmek durumundadırlar. Olası

bir güçlük durumunu önceden görebilirler ve çeviri yapmakta olan çevirmene hemen destek verebilirler. Tabii ki ardıl çeviride böyle bir yardımlaşma söz konusu değildir.

7.2. Güçlüklerle Başa Çıkma Stratejisi

Genel olarak bakıldığında bu strateji, güçlükler ortaya çıktıktan sonra onlarla baş edebilmek için sözlüksel ve sözdizimsel boyutta kullanılacak taktikleri kapsar. Ayrıca, her iki durum için geçerli olan genel taktikler de vardır. Danışmanlığını yapmış olduğum Erkazancı (2003), tezinde sözlüksel ve sözdizimsel güçlükleri telafi etmek için kullanılan stratejilerin etkililik derecelerini deneysel desende araştırmıştır. Sözlüksel düzeyde ilerleme, deney grubunda anlamlı düzeyde saptanırken, kontrol grubunda anlamlı olmasa da gözle görülür bir ilerleme düzeyi saptanmıştır. Bu da demektir ki, sözlüksel düzeyde strateji eğitimi almayan bir öğrenci, kendi gayreti ve sezgileriyle belirli bir düzeyde ilerleme kaydedebilmektedir. Strateji eğitimi ise, bu süreci daha çabuklaştırmakta, bir bilinç ve bilgi birikimi yaratarak etkili sonuçlar vermektedir. Sözdizimsel güçlüklerin aşılmasında ise öğrenciler, kendi başlarına bir çözüm üretmekte oldukça zorlanmaktadırlar. Bu stratejiler, belki zaman içinde deneyim ile kendi kendine gelişebilir, ama eğitim kurumlarının da işlevi öğrenmeye yönelik her gayreti daha sistematik bir biçimde, olabilecek en ekonomik sürede ve belirli bir kitleye aynı anda verebilmek olduğuna göre, bu stratejilere yönelik bilinç kazandırılması ve bunların öğrenilmesinin sağlanması yine eğitimle olacaktır. Nitekim araştırmada, strateji kullanan deney grubunun başarı düzeyi oldukça anlamlı bulunmuştur. Şimdi sözlü çeviride gerektiği zaman devreye sokulabilecek bazı genel stratejiler üzerinde duralım. Daha sonra da sözlüksel ve sözdizimsel stratejilere bir göz atalım.

7.2.1. Güçlüklerle Başa Çıkmada Genel Taktikler

- Erteleme

Çeviri sırasında konuşmacının söylediği bir sözcük ya da cümle çeşitli nedenlerle iyi duyulamamış ya da anlaşılammış olabilir. Bu durumda çevirmen, doğal olarak anlayamadığı bölümü çeviremez ve çeviriyi erteler. Yani, bilgiyi kısa süreli belleğinde ipucu elde edip de anlamlandırana kadar tutması gerekir. Bu arada çevirmen, kaçırdığı bilgiyi devam eden konuşmanın daha sonraki bölümünden çıkarmaya çalışır ya da bağlam ve dünya bilgisi ile aradaki boşluğu doldurur. Erteleme yaptığı dönem, çevirmenin suskun kaldığı dönem anlamına gelmez, o sırada suskunluk yaratmadan gelen bölümleri çevirmeye devam eder. Kaçırdığı yerle ilgili bilgiyi tamamlayabildiği an, uygun bir şekilde o bölümle ilgili bilgiyi de çevirisine dâhil eder.

- *Yeniden yapılandırma*

Chernov, yazısında, sözlü çevirmenin çeviri sırasında kaçırdığı bir bölüm olduğunda takılmayıp, tüm bağlama ait ipuçlarını ve o konuyu kuşatan tüm bilgileri değerlendirerek eksik bölümü zihninde tamamlayabileceğini ifade etmiştir (1994:140). Bu, kaçırılan bölümün, ilgili bağlamda yeniden yapılandırılması demektir. Zira bağlam, tüm düşünsel yapıyı içinde barındırdığı için sadece çeviri için değil, tüm anlama, kavrama, düşünme, davranma işlemleri için temel oluşturmaktadır. Burada önemli olan yine iletişim akışını kesmemektir.

- *Göz ardı etme*

Çeviri sırasında çevirmen, taktiklere rağmen aşamayacağı bir durumla karşılaşabilir ve bir bilgiyi anlayamayabilir ya da ifade edemeyebilir. Ancak, bu noktaya takılıp kalmak çok tehlikelidir çünkü konuşmanın geri kalan bölümü, bu arada kaçırılabilir. Bu durumda daha fazla zarara neden olmamak için çevirmen, kaçırıldığı bölüm üzerinde durmadan, yani o bölümü göz ardı ederek, yakalayabildiği yerden çevirisine devam etmelidir ya da edebilmedir.

- *İzleyiciyi bir başka bilgi kaynağına yönlendirme*

Konuşmacı, çevirmeni zorlayacak sayılar, grafikler, denklemler kullanıyor olabilir. Çevirmen, kısa süreli bellek kapasitesini zorlayıp çevirisini riske atmamak için sunulmakta olan bilginin izleyiciler tarafından görülerek anlaşılabilir bölümünü, kendisini rahatlatarak şekilde devreye sokabilir. Bu da, izleyiciyi o konuşma ile ilgili ve o bilgilerin bulunduğu metinlere yöneltmekle olur. Bu metinler ya ekranda sunulmaktadır ya da izleyicilerin ellerindeki metinlerde yazılıdır. Böylece çevirmen, elindeki görsel desteği kullanarak diğer bölümlerin zihinsel yükünü azaltabilir (Bkz. Gile 1995:200).

7.2.2. Sözlüksel Strateji

Sözlüksel strateji, çevirmenin sözcük düzeyinde karşılaştığı güçlüklerle baş edebilmesi için geliştirilmiş taktiklerden oluşur. Çevirmen bir sözcüğe takıldığı zaman, çeviri süreci sekteye uğrayabilir. Bu durumda ya uygun taktikleri kullanır ya da sözcüğe takılıp çeviriyi bırakır. Çeviriyi bıraktığında yapamıyorum duygusuyla strese girdiğinden, konuşmanın ileriki bölümlerinin de önemli bir

bölümünü kaçırabilir. Taktik kullanımı, çevirmenin çeviriyi sekteye uğratmadan sorunlu bölümü atlatmasına yarar. Bu süreçte şöyle taktikler kullanılabilir:

- *Genelleme*

Konuşmacı kimi zaman çok hızlı konuşuyor ve ardarda bazı isimler sıralıyor olabilir. Örneğin, "krikodolit, krizotil, amozitin kullanımındaki eşik değerler, Avrupa Birliği standartları dikkate alınarak saptanmalıdır" cümlesinde bu sözcükleri daha farklı olan İngilizce telaffuzlarından Türkçe telaffuza çevirmek ve akılda tutmak zor olduğundan çevirmen, tek tek sözcükleri söylemeye çalışmak yerine bir superordinat sözcük ya da sözcük öbeği ile, örneğin, "asbest türleri" diyerek üçünü birden kapsayabilir. Kimi zaman da genelleme, gereksiz ayrıntıları bir araya toplama ve izleyicinin zihnini bunlarla yormama amacıyla da yapılabilir. Gile, bu taktiğin kimi zaman bilgi kaybına neden olduğunu, ancak çevirinin ilerleyen bölümlerinde bu kaybın telafi edilebilir olduğunu ifade etmiştir (1995:198). Bunun yanı sıra, bu sözcük sıralaması, gelişigüzel bir örnek vermek için değil de öneme sahip olduğu için söyleniyor olabilir. Bu durumda, çevirmenin genelleme yapmaması, her biri sözcüğü tek tek söylemesi gerekir (Bkz. Jones 1998:112).

- *Açıklama*

Diller arasında kültürel farklar, dolayısıyla kavramlar, nosyonlar, sözcükler veya eşyalar ve yaşantılar arasında bulunmayabilir. Aynı kaygıyı sözlü çeviri alanında da görmekteyiz. Konuşmacının böyle bir sözcüğün kullanılması durumunda, sözcüğün diğer dilde karşılığının bulunmaması ya da bulunsa da çevirmenin bunu o anda çıkarmaması nedeniyle çeviride takılmasını önlemek amacıyla

açıklama yapmak, karşılaşılan güçlüğü aşılmasını sağlar. Açıklama, çevrilen dilde karşılığı olmayan sözcüğü, çevirmenin, kendi sözcükleriyle aktarmasıdır. Bu hem çevirmen için rahatlatıcı olur hem de izleyicinin kendi kültüründe olmayan bir şeyi anlamasını sağlar. Tam karşılığın bulunmadığı durumlarda çevirmen, kısa bir sözcük öbeği ya da birkaç cümleden oluşan açıklama yapabilir.

- *Yaklaşık anlamla karşılama*

Çevirmen, bir sözcüğün anlamını bilmediğinde ya da anlamını bilse de erek dildeki karşılığı aklına gelmediğinde bağlamı, dünya bilgisini, dilbilimsel kuralları ve konuşmacının konuya karşı tutumunu gözeterek, o sözcüğün anlamını verecek başka bir ifade ile diğer dile çevirisini tamamlayabilir. Yaklaşık anlamla karşılama taktiği, Kalina (1992:254) tarafından da tavsiye edilmektedir.

- *Sözcüğü aynen kullanma*

Bilim ve teknolojiyi üreten ülke, ürettiğine isim verir. O ülke isimlendirmeyi yaparken, kendi kültürünün ve dilinin kendine sunduğu seçenekleri kullanmakta, dolayısıyla, karşılığı olmayan, hiçbir takısına bir eşdeğerlik bulunmayan sözcükler, ürünle birlikte diğer ülkeler tarafından ithal edilmektedir. Türkçemizde "istasyon, video, tren" gibi böyle pek çok sözcük bulunmaktadır.

Sözcüğü, sessel ve biçimbirimsel özelliklerini uyarlayarak aynen kullanmaya "naturalization", yani sözcüğü "doğal ortama uyarlama" ismi verilir. Gile'in de belirttiği gibi bu taktik, böyle bir sözcük söylendiği zaman diğer dilde bir karşılık benzetmek için zaman harcamak yerine onu aynen söyleyip geçmek, çeviri sürecinin düzgün akışını sağlar (1995:198). Çoğu zaman çeviriler, ilgi alanı ortak olan bir kitlenin bir araya geldiği konferanslarda yapıldığın-

dan, katılımcılar sözcükten haberdardır ve hatta kendi aralarında sözcüğü orijinal haliyle kullanmaktadırlar. Bu nedenle yabancı sözcüğe Türkçe karşılık bulunmuş bile olsa çevirmenin Türkçe karşılığı söylemesinden memnun olmadıkları gözlenebilmektedir; örnek verecek olursak, "structure" sözcüğünün yapı değil de "strüktür", "design" sözcüğünün "tasarım" değil de "dizayn" biçiminde söylenmesini istemektedirler. Bu, tıp ve mühendisliklerin bazı dalları gibi sözcüklerin Türkçe karşılıklarını kullanma konusunda alışkanlık geliştirilmemiş alanlarda özellikle karşımıza çıkmaktadır; ama örneğin, bilgisayar alanında çalışanlar ve bilgisayar mühendisleri, tıptan çok daha teknik ve karşılığı olmayan yeni teknik aksamaların isimlerine Türkçe sözcükler bulmak için büyük gayret sarf etmektedirler. Çevirmen, bu konuda dikkatli olmalı, görevinin iletişimi sağlamak olduğunu hiç akıldan çıkarmadan inisiyatif kullanabilmelidir. Sözlü çeviri sürecinde böyle yeni bir sözcükle ya da terimle karşılaştığında, takılmadan sözcüğü aynen söyleyip geçebilmeli ya da sözcüğün henüz yerleşmemiş veya oturmamış bir karşılığı olduğunda her iki karşılığı birlikte kullanarak iletişim akışını sağlamalıdır.

• *Atlama / elekten geçirme*

Bu, çeviri akışı sırasında çevirmenin bilmediği ya da karşılığını getiremediği bir sözcük ile karşılaştığında, diğer tüm taktikleri denedikten sonra başvuracağı bir taktiktir. Bu durumda çeviride bir bilgi kaybının olacağı gerçektir; ancak bu sözcüğe takılındığı takdirde, çevirmen diğer bölümleri de kaçırmış olacaktır. En az zararla durumu tazmin etmek, büyük kayıplar vermektir iyidir. Padilla ve Martin de bu konunun altını çizerek sözlü çeviri ortamında bunun normal olabileceğini ifade etmişlerdir (1992:200).

Gerçekten de sözlü çeviri, yazılı çeviriden böyle birçok açıdan farklıdır ve başarı değerlendirmeleri yapılırken yazılı çeviri için kullanılan ölçütler, sözlü çeviri için çoğunlukla farklı olmak durumundadır. Çevirmen, çoğunlukla zamanın kısıtlı oluşuna bağlı olarak ortaya çıkan zorlu durumlarda, çeşitli strateji ve taktikler kullanarak iletişimi sağlamaktadır. Belki bir yerde anlayamadığını atlayarak akışı bozmayacak ama sonra bağlamdan o bölümü yakalayarak çevirisine katacaktır ve böylece bilgi kaybı da önlenmiş olacaktır. Strateji kullanımı yüzünden bir bilgi, yazılı metindeki gibi olması gereken yerde değil diye olumsuz değerlendirme yapmak yerine, tam tersi, çeviri akışını bozmadığı ve bilgi kaybını o koşullarda en alt düzeyde tutabildiği için artı puanla bile değerlendirilebilir.

7.3.3. Sözdizimsel Strateji

Sözlü çeviride potansiyel sorunlardan biri de, diller arasındaki dilbilgisel kurallar açısından karşımıza çıkan farklılıklardır. Bu güçlükler, üç biçimde karşımıza çıkabilir: Cümle içinde farklı özne-yüklem sırası; dilbilgisel yapısı sağlam ama çok uzun cümleler; karmaşık ve tamamlanmamış ifadeler.

Türkçe ve İngilizce gibi dil yapısı farklı olan diller arasında yüklem birinde sonda, diğerinde başta olmasından dolayı güçlükler çıkmaktadır. Bilişsel becerileri yeterli olan bir çevirmen için cümlenin uzunluğu ya da yüklem yerinin farklı olması önemli değildir. Zira çevirmen, hem bağlamdan yola çıkarak cümlenin ya da konuşmanın ilerisi hakkında kestirme ve öteleme işlemlerini yapabilmekte hem de konu alanı ile ilgili bilgisini de etkin tutarak anlama odaklandığı için zaten anlatılmak isteneni cümle olarak değil zihinde canlanan anlam olarak işleminden geçirmektedir. Bu noktada bir sonraki bölümde değineceğimiz anlamsal stratejiler

devreye girmektedir. Burada hemen belirtmek gerekir ki, sözlü çeviride çevrilen, cümle değil iletidir, anlamdır.

Dilbilgisel açıdan sağlam olsa da çok uzun cümleler, sözdizimsel açıdan bir sorun potansiyeli oluşturmaktadır. Bu durum özellikle Türkçe gibi yüklemi sonda olan bir dilden, İngilizce gibi yüklemi başta olan bir dile yapılan çevirilerde ortaya çıkmaktadır; çünkü çevirmen, Türkçe cümlenin sonundaki yüklemi duymak gereksinimi duyar. Kimi zaman bağlamdan cümlenin sonunun nasıl geleceği kestirilemeyebilir. Güçlük derecesi, çevirmenin maruz kaldığı metin ve konuşmacının tarzıyla çok yakından ilgilidir. Eğer bir yönetmelik maddesi ya da uzun bir tanım, ses tonlamaları olmadan monoton bir biçimde okunmaktaysa çevirmen, cümleyi anlamlı bir bütün oluşturana kadar beklemek zorunda kalır. Bu kısa süreli belleğin 7 ± 2 birimlik kapasitesini aşar. Ayrıca, kaynak dilin erek dile olan etkisi diye tanımlayabileceğimiz kesişim etkisi (interference), kaynak dilde doğal olmayan cümlelerin üretimine neden olur (Bkz. Büyükkantarcıoğlu ve Doğan 2002).

Karşılaşılan bir başka güçlük, Setton'ın belirttiği gibi, bir konudan ya da bir maddeden diğerine hızlı geçişler yapıldığında ortaya çıkar. Bütün bunlar kısa süreli belleği zorlayan bir durum yaratır, çünkü çevirmen, belli bir bağlam oluşturma olanağından yoksun kalacak; gelen her yeni bilgi ile bir öncekini aklında tutması gerekecek, konsantrasyonu bölünecek ve bellek kapasitesi yine zorlanacaktır.

Kimi zaman da konuşmacı, bir görüşünü uzun, karmaşık ve tamamlanmamış cümlelerle anlatmaya çalışabilir. Çevirmen, konuşmacının söylemini takip etmekte zorlanabilir. Böyle durumlarda başa çıkabilmek için çevirmen bazı taktikler kullanır. Şimdi bu durumlarda kullanılabilecek taktiklere göz atalım.

• *Özünü iletme*

Konuşmacılar çoğu zaman bir fikri açıklamaya çalıştıklarında bunu az ve öz sözcükler kullanarak yapamazlar; çevirmenin, konuşmacının ağzından çıkan her şeyi çevirmeye kalkması halinde izleyici, diğer dilde oldukça anlamsız bir çeviri metinle karşı karşıya kalacaktır. Bu durumda, tüm söylenenleri değil, o cümlelerin ifade ettiği anlamı diğer dile yansıtması, çevirmenin hem konuşmacıdan süre olarak geri kalmasını önleyecek hem de rahat anlaşılır bir çeviri yapmasına olanak tanıyacaktır. Bu taktiği Surinari (1995:109) "macropro-cessing" olarak adlandırmaktadır. Jones (1998:107) ve Shlesinger (1999:68) de aynı sorunu dile getirmektedirler. İyi yapılandırılmadığı için uzun olan cümlelerin ileti içeriğinin, gereksiz bölümlerden arındırılarak diğer dilde ifade edilmesi, daha anlaşılır ve başarılı bir çeviri ortaya çıkarmaktadır.

• *Öbekleme / Bölmeleme*

Çevirmen, iyi yapılandırılmış uzun cümlelerle genellikle, konuşmacı konuşmasını yazılı metinden okuyarak yaptığında karşılaşır. Bu durumda, cümleyi parçalara ayırarak yani uzun cümlelerin yan cümlelerini tek tek basit cümle olarak ele alarak çevirmesi büyük kolaylık sağlar. Hem uzun cümlelerin tüm yükü bellekte zorlanma yapmaz hem de karşı dilde yapısal olarak uzun bir çeviri cümlesinin olası hata riski atlatılmış olur. Bu strateji için yapılan işlem aynı iken değişik yazarlar, bunu değişik biçimde isimlendirmişlerdir. Örneğin, Setton (1999:50) "öbekleme" terimini kullanırken bir parçayı kendi içinde bir bütün olarak ele almayı vurgularken, Gile (1995:196) "bölmeleme" terimini kullanarak aynı parçayı uzun cümleden ayırmayı vurgulamıştır. Jones (1998:102) ise, salami dilimlemeyi çağrıştıran "salam tekniği" terimini kullanmıştır.

- *Kalıp söz öbekleri*

İletişim sürecinde hepimizin kullandığı kendine göre kalıp sözleri vardır. Bunlar, bir fikri anlatırken bir çaba sarfetmeden otomatik olarak devreye sokulur ve zihinde bir anlık rahatlama yaratarak konuşmanın geri kalan kısmının düzenlenmesine ve söze dökülmesine olanak tanır (Wills 1978:350). Böyle kalıp söz öbekleri, çeviri sırasında da kullanılır ve yine kısa süreli bellekte ve çalışma belleğinde bir rahatlama sağlayarak çeviriyi kolaylaştırır. Kalıp sözcükler, iki boyutta karşımıza çıkar. Birincisi, konuşmacı, kendisi konuşmasını yaparken bunları rahatlatıcı etken olarak kullanır ve dikkatli bir çevirmen bunları bir işaret gibi fark ederek konuşmacının neler söyleyeceğini kestirebilir. İkincisi, çevirmen, çeviriyi yaparken ya da uzun cümlelerle uğraşırken, aşırıya kaçmamak koşuluyla, bu söz öbeklerini devreye sokarak kendisinde bir rahatlama yaratabilir. Jones, bu kalıp söz öbeklerinin eldeki hazır malzemeler olduğunu ve kullanmak için entellektüel bir çaba göstermek durumunda kalınmadığı için tavsiye edilebilir bir taktik olarak kullanılabileceğini ifade etmiştir (1998:127).

- *Kestirme / öteleme*

Bağlamdan ya da bilinen kalıp söz öbeklerinden, yani konuşmanın bilinen bölümünden yola çıkarak, bilinmeyen ilerisini önceden kestirebilmek ya da ileride neler söylenebileceğini öteleyerek tahmin etmek, sadece sözlü çeviride değil, tüm iletişim süreçlerinde rahatlatıcı bir unsurdur. Bu strateji Setton (1999:52)'in bahsettiği gibi dilbilgisel düzeyde ya da Wills (1978:349)'in bahsettiği gibi dildışı bağlamlar için olabilir. Ancak bu taktiğin kullanımı, çok dikkat gerektirir; kestirme ve öteleme her ne kadar ilerisi hakkında bir fikir geliştirme anlamına geliyorsa da bu, sadece bir tahmin boyutunda

işlem görmesi gereken bir davranıştır, yordama boyutunda düşünülüp konuşmacının söylemediği şeyleri söylemiş gibi kabul etmek ve daha söylemeden çeviriye katmak, doğru değildir. Kestirme ve öteleme stratejisini uygularken çevirmen, konuşmacının önüne geçmemeğe özen göstermelidir. Bu konuyu Gile (1995:178) de önemle vurgulamıştır. Konunun ve konuşmacının düşünce biçimi ile o konuya karşı aldığı tavrın çok iyi bilinmesi gerekir.

• *Ara doldurucular kullanarak zaman kazanma*

Ara doldurucular, cümlelerin sonunun beklenmesi gereken uzun cümlelerde çevirmenin dinleme sürecine denk gelen sessizlik anında suskun kalarak izleyiciyi bir şeyler kaçırdığı hissine kaptırmamak için kullandığı cümleler ya da söz öbekleridir. Çevirmen, ya "bu arada", "şunu da belirtmek gerekir ki" gibi ileti vermeyen ancak boşluk dolduran söz öbeklerini devreye sokabilir ya da daha önce söylenmiş bir cümleyi uygun biçimde yineleyebilir. Setton, bu stratejinin özellikle yan cümleleri sola yığılmalı cümlelerde ve yüklemi cümlelerin sonunda olan yapılarda kullanılmasının uygun olduğunu belirtmiştir (1999:50).

Güçlüklerle başa çıkabilmek için yukarıdakilere ek olarak birçok strateji geliştirilebilir. Danışmanlığını yapmış olduğum tez öğrencilerinden Özünlü (2005), edimbilimsel stratejilerin, Saka (2005) da tüm ceterim bilgisinin andaş çevirisi üzerindeki etkililik düzeylerini incelemiş ve anlamlı farklılıklar bulmuşlardır.

Bu bölümde, sözlü çeviri sürecinde güçlüklerle baş etmede ne gibi strateji ve taktikler kullanılabileceği üzerinde durulmuştur. Bir sonraki bölümde sonsöz olarak, sözlü çevirinin çokdisiplinli bir bilim alanı olarak hangi tür çalışmalarda araştırma konusu bulabileceği üzerinde durulmuştur.